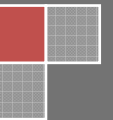

İK V DEĞERLENDİRME NOTU

*KÜRESEL GELİŞMELER IŞIĞINDA
KIBRIS ADASININ
İKİ FARKLI EKONOMİSİ*

Sema GENÇAY ÇAPANOĞLU İKV Uzmanı
Dr. Zeynep ÖZKURT İKV Uzman Yardımcısı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

KÜRESEL GELİŞMELER İŞİĞİNDA

KIBRIS ADASININ İKİ FARKLI EKONOMİSİ

Sema Gençay Çapanoğlu, İKV Uzmanı
Dr. Zeynep Özkurt, Uzman Yardımcısı

Kıbrıs sorunu, dün olduğu gibi bugün de Türkiye'nin ve tüm dünyanın gündeminde yer alıyor. Özellikle siyasi, ekonomik, dış politika, jeoekonomi ve entegrasyon açılarından tartışılan Kıbrıs sorunu, son dönemdeki küresel ekonomik gelişmeler ışığı altında, daha da önem kazanmış durumda. Bu bağlamda, bölünmüş Kıbrıs adasındaki, KKTC ve GKRY olmak üzere iki farklı ekonomiyi, AB ekonomik bütünleşme denkleminde değerlendireceğiz.

KIBRIS ADASINA GENEL BAKIŞ

Küçük bir ada olmasına karşın Kıbrıs'ın Akdeniz bölgesindeki yeri ve etkisi oldukça önemlidir. Kıbrıs adası, stratejik konumu nedeniyle yüzyıllar boyunca Doğu Akdeniz ülkelerinde egemen olan veya olmaya çalışan devletler tarafından yönetildi. Doğu Akdeniz'de ticaret ve son dönemlerde de petrol ve doğalgaz ulaşım yollarını kontrol altında tutan Kıbrıs adası, siyasi, ekonomik ve askeri açılardan bölgede son derece önem taşımaktadır. Yaklaşık yarım asırlık süre boyunca Kıbrıs üzerindeki anlaşmazlık Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimin en büyük kaynağı olmakla birlikte uluslar arası toplumu sürekli meşgul etmiştir. Bu da Kıbrıs adasının jeo-politik-ekonomik özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Kıbrıs adasının jeo-ekonomik çözümlemesini zorlaştıran etkenlerin başında hiç şüphesiz Ada'da var olan birbirine zıt, birbirinden kopuk ve AB denkleminde oldukça eşitsiz sayılabilecek iki ekonomik yapının var olması gelmektedir. Kıbrıs adasının belirgin bir jeo-ekonomik yapısı olduğunu gösteren özel durumları vardır. Bunlar; bir tampon devleti görüntüsünde olması; Kafkas ve Ortadođu petrolerinin taşınma yollarından biri olması; Türkiye'deki enerji santrallerinin, petrol kuyularının ve TC-Kafkas doğalgaz boru hatlarının güvenliğini yakından ilgilendirmesi; Türkiye-Yunanistan arasındaki Ege denizi dolayısıyla kıta sahanlığı sorunuyla birlikte anılmasıdır.¹

Bu özel durumlardan dolayı da Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'da dolayısıyla AB'de de, bir mücadele alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Nitekim Türkiye açısından Kıbrıs, herhangi bir komşu ülke statüsünde yer almamaktadır. Aksine Kıbrıs, Türkiye'nin Akdeniz'deki tek ve en önemli penceresi olarak görülmektedir.²

Özellikle 1963-1974 yılları arasında Rum kesimi tarafından Kıbrıslı Türklerinin adada tecrit edilip küçük ve sapa bölgelerde yaşamaya zorlanması ve bunu takiben, silahlı şiddete maruz kalmalarının ardından, 1974 yılında Türkiye'nin, "Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti"nin garantörü statüsünde adaya

¹ Emel Akçalı, "Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikası", Kıbrıs ve Geleceği – Ekonomi-Politik Bir Araştırma, 2004, s. 152.

² İrfan Kalaycı, "Kıbrıs'ın Jeoekonomik Yapısı", Kıbrıs ve Geleceği – Ekonomi-Politik Bir Araştırma, 2004, s. 101.

müdahale etmesinin ardından ada, Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrıldı. 1983 yılına kadar bir devlet arayışı içerisinde olan Kıbrıslı Türkler, 1983 yılında KKTC'yi ilan etti.

Öte yandan, Kıbrıs'ın AB ile ilişkileri, Kıbrıs Rum kesiminin tek taraflı başvurusunu takiben, 19 Aralık 1972 tarihinde AB ile imzalanan ortaklık anlaşması ile başladı. Rum kesiminin 1 Mayıs 2004 tarihinde de adanın tek temsilcisi olarak AB üyesi olmasıyla³ AB, Kıbrıs adasının temsilcisi olarak sadece GKRY'yi tanıdı; Türk kesimini ise muhatap kabul etmedi. Bu sebepten dolayı, günümüze kadar geçen sürede KKTC tanınmamışlıktan kaynaklanan birçok ekonomik ve siyasi ambargo ve izolasyonlara maruz kaldı⁴ ve yıllar boyunca uluslararası siyasi sistemin dışında ve dünyadan kopuk bir şekilde yaşadı. GKRY ise, AB'ye üye olmasıyla zenginleşip gelişirken, KKTC bahsettiğimiz sorunlar nedeniyle yeterli ekonomik gelişme gösteremedi.

KKTC BİR 'MİNİ' EKONOMİ

Esasen 'mini ekonomi' olarak nitelendirilen KKTC ekonomisi, doğal kaynakların kısıtlı olması, ulaştırma ve enerji problemleri, iç talep yetersizliği, yatırım çekmede sorunlar, dış finansman ihtiyacı, özel sektörün gelişmemesi, dışa bağımlılık ve dış ticaret açığı gibi birçok ada ekonomilerinin tipik özelliklerini taşımakta. Bununla birlikte, TL kullanımının yarattığı makro ekonomik istikrarsızlık; yüksek bütçe açıkları; mali desteğe dayalı tarım sektörü; verimsiz kamu sektörü yapısı; sosyal güvenlik açıkları; fiziki altyapı eksiklikleri gibi yapısal sorunlar, KKTC ekonomisinin kırılgan bir yapıya sahip olmasına neden oluyor. Bunlara ilave olarak KKTC ekonomisinin yaşadığı en önemli sorun, Türkiye dışında diğer ülkelere diplomatik olarak tanınmamaktan dolayı dış ticarete açılmamasıdır. Bu nedenle KKTC ekonomisi, büyük ölçüde Türkiye'den yapılan transferlere ve kamu sektörünün ekonomideki etkinliğine bağlıdır⁵.

KKTC ekonomisinde en büyük paya GSMH'nin yüzde 60'ını oluşturan hizmetler sektörü sahip bulunuyor. Hizmetler sektörünü oluşturan alt sektörler ise inşaat, ticaret, turizm, ulaştırma, haberleşme, mali kurumlar ile kamu hizmetleridir. Kamu hizmetleri yüzde 2,3 pay ile en büyük payı oluşturmaktadır. GSMH içinde en düşük pay ise tarım sektörüne aittir⁶. Ekonomide önemli bir yer tutan turizm sektöründe önemli bir potansiyel bulunmakla birlikte, altyapı yetersizlikleri ve siyasi sorunlar nedeniyle, bu sektörden yeterince yararlanılamamaktadır.

1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra adanın bölünmesiyle, KKTC sadece Türkiye tarafından sağlanan mali yardımlarla gelişmesini sürdürebildi. 1974-2002 yılları arasında Türkiye'nin KKTC'ye yaptığı yardımlar yaklaşık 80 milyon dolara ulaştı. Bu yardımların 2002-2006 döneminde ise ortalama 360 milyon doları aştığı görülüyor. Protokoller, Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve KKTC'nin ithalat ve ihracat alanlarında karşı karşıya bulunduğu sorunların iktisadi bütünleşmesine ilişkin geniş bir işbirliğini hedefliyordu. Bu protokoller, ayrıca KKTC'nin yatırımcılar açısından cazip

³ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eskişehir: 1994, s.20.

⁴ Mustafa Renksizbulut, "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (1)", *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*, C.II, S. XIII, Mart 1982, s.30.

⁵ Sevgi Gençay İnci, "KKTC Ekonomisi: Karşılaştırmalı Analiz", *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Araştırma*, 2004, s. 201-203.

⁶ İrfan Kalaycı, "Kıbrıs'ın Makro Ekonomisi", *Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Araştırma*, 2004, s. 181-190.

hale getirilmesi, KKTC ihraç ürünlerinin uluslararası pazarlara sevkinin kolaylaştırılması ve KKTC vatandaşlarına Türkiye’de geniş haklar tanınması açısından büyük önem taşıyordu.

KKTC’nin dışarıya bağımlı olmasının yanı sıra, 1974 yılından itibaren uygulanan ekonomik ambargolar ve birtakım uluslararası zorlamalarla karşı karşıya kalması, ekonomisini daha da zora soktu. Buna ek olarak, 1994 yılında ABAD’ın aldığı bir kararla (o dönem ATAD), KKTC’nin AB ülkeleriyle olan ticaretine kısıtlamalar getirmesiyle, KKTC ekonomisinin yaşadığı sorunlar daha da arttı. Ancak, ekonomik ambargolar ve mahkeme kararlarının kısıtlayıcı etkilerine rağmen KKTC, gerek milli gelirdeki büyüme ve gerekse kişi başına gelir bakımından 1996-2000 yılları arasında önemli bir gelişme kaydetti. Bunda KKTC hükümetinin 5 yıllık kalkınma planları çerçevesinde uyguladığı ekonomik programların katkısı büyüktür. Gelişme için gerekli altyapı yatırımları, devlet tarafından bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımların başında yol, enerji, iletişim, ulaşım ile insan faktörüne yönelik eğitim ve sağlık yatırımları gelmektedir.

Ayrıca, 2000’li yılların başında yaşanan bankalar krizinin etkisiyle kötüleşen ekonomik ve yapısal sorunlar nedeniyle KKTC, Türkiye ile daha sıkı bir işbirliği içerisinde girmiş ve neticesinde KKTC’de ekonomik kalkınma programları uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 2004 yılından bu yana Türkiye kendi bütçesinden KKTC bütçesine kaynak aktarmaktadır. Örneğin, 27 Şubat 2006 tarihinde karara bağlanan Mali Yardım Tüzüğü ile Türkiye bütçesinden toplam 139 milyon avro kaynak ayrılmıştır. Türkiye’nin katkısı üzerine KKTC’ye aktarılan kaynakların büyük bir kısmı, bütçe açığını kapatmak için kullanılmaktadır. Kalan bölümü ise, ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik fiziksel altyapının geliştirilmesi, reel sektör yatırımlarının desteklenmesi ve KKTC’nin AB’ye yakınlaştırılması çalışmalarında kullanılmaktadır.

Bunu takiben, Türkiye ile KKTC arasında 20 Temmuz 2006 tarihinde Türkiye’nin mali ve ekonomik desteğini öngören “Ekonomik ve Mali İşbirliği Protokolü” imzalandı. Bu Protokol’de, Türkiye’nin KKTC’ye 2007-2009 yılları arasında 1,875 milyar TL yardımda bulunması öngörüldü. Bu protokol, bütçe disiplininin sağlanmasını, bankacılık sektörünün etkinleştirilmesini, özel sektörün güçlendirilmesini ve kamu hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesini kapsıyor. Bu protokolün başlıca hedefleri ise, Türkiye’nin KKTC’ye yaptığı katkıların etkin kullanımının sağlanması; kamu maliyesinin güçlendirip kendine yetebilir hale getirilmesi; ekonominin ihtiyaç duyduğu altyapının sağlanması; ve KKTC ekonomisinin rekabet edebilir düzeye getirilmesidir. Ekonomik kriz nedeniyle aksayan 2007-2009 programını takiben 2010-2012 dönemi “Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması” Programı uygulanmaya başladı.

KKTC ekonomisinin büyüme sürecinde Türkiye’nin ekonomik katkılarının yanı sıra, küresel konjonktürdeki değişim ile, 2004 Annan Planı referandumu, KKTC’de iyimser beklentilerin oluşmasına ve örneğin inşaat gibi çeşitli sektörlerin hızla büyümesine fırsat yarattı. Ancak, 2006 sonrası dönemde Annan Planı’na yönelik referandumların sonuçsuz kalmasıyla ve küresel ekonomik konjonktürdeki olumsuz gelişmeler sebebiyle, 2007 yılı içerisinde KKTC’nin ekonomik büyüme performansı düştü; 2008-2009 yıllarında ise ekonomide daralma görüldü. Buna rağmen, özellikle 2010 yılı içerisinde Türkiye’nin de katkısıyla, KKTC ekonomisi toparlanma sürecine girdi ve yüzde 3,9 oranında bir büyüme gösterdi.

Tablo 1: KKTC Makroekonomik Göstergeler								
Göstergeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Reel Büyüme Hızı (% değişim)	13,8	12,7	2,8	-2,9	-5,5	3,7	3,3	
GSYİH (Milyon TL)	3.070	3.988	4.604	5.079	5.376	5.614	6.081	
Enflasyon Oranı (%)	2,7	19,2	9,4	14,5	5,7	3,3	14,7	
Kişi Başı GSYİH (Cari Fiyatlarla, ABD \$)	10.325	17.063,0	19,165	20.739	21.537,8	22.147,1	-	
Devlet Bütçe Dengesi/ GSYİH (%)	-7,9	-10,1	-7,1	-9,3	-14,1	-10,1	-9,2	
Kamu Borcu Stoku/ GSYİH (%)	89	79	100	116	130	139	141	
İthalat (Milyon \$)	1.255,5	1.376,2	1.539,2	1.680,7	1.326,2	1.604,1	1.625,1	
İhracat (Milyon \$)	68,1	68,1	83,7	83,7	71,1	96,4	115,2	
Dış Ticaret Dengesi (Fazla + / Açık -)	-1.187	-1.308	-1.455	-1.597	-1.255	-1.508	-1.580	
Toplam İstihdam	85.583	91.815	89.787	91.233	91.550	93.086	97.103	
İşsiz Nüfus	7.665	9.552	9.361	9.881	12.941	12.972	10.411	

Kaynak: KKTC Devlet Planlama Örgütü

KKTC VE AB

KKTC ekonomisi, uygulanan ambargo ve izolasyonlar sebebiyle olumsuz yönde etkileniyor olsa da, son dönemlerde Türkiye'nin yapmış olduğu mali katkılar sayesinde önemli ölçüde gelişme gösterdi. Ancak, Kıbrıs sorununun çözümünde KKTC'nin ekonomik gelişiminin desteklenmesi ve uluslararası toplum ile bütünleşmesi katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda AB de, KKTC'ye yönelik bir takım tasarı ve uygulamalar ortaya koydu. Örneğin, KKTC ekonomisinin gelişimini desteklemek amacıyla "Yeşil Hat Tüzüğü" olarak anılan KKTC topraklarıyla GKRY arasında mal, hizmet ve kişilerin dolaşımı konusunu düzenleyen tüzüğü, 29 Nisan 2004 tarihinde kabul etti. Ancak, Yeşil Hat Tüzüğü beklenen hedeflere ulaşamadı ve ticarete büyük bir artış sağlanamadı.

Kıbrıs sorununa bir çözüm getirmeyi amaçlayan Annan Planı'nın 24 Nisan 2004 tarihinde referanduma sunulmasının ardından AB Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu'ndan KKTC'nin izolasyonuna son verilmesi amacıyla bir tüzük taslağı hazırlamasını istedi. Komisyon bunun üzerine Mali Yardım Tüzüğü ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nden oluşan kapsamlı bir yardım ve ticaret önemleri paketi hazırladı. Mali Yardım Tüzüğü, KKTC'nin ekonomik kalkınmasını teşvik etmeyi hedeflerken, Doğrudan Ticaret Tüzüğü de, KKTC ile doğrudan ticaretin başlamasını ve KKTC'nin uluslararası ticarete dâhil edilmesini amaçlıyordu. AB Bakanlar Konseyi, GKRY'nin vetosuyla 27 Şubat 2006 tarihinde paketin doğrudan ticaret bölümünü çıkararak, sadece mali yardım bölümünü kabul etti. Bugüne kadar geçen sürede KKTC için en önemli unsur olan Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün uygulanmasına ilişkin olarak somut bir adım atılmadı.

Öte yandan, Türkiye ile KKTC arasında 7 Aralık 2006 tarihinde imzalanan "KKTC-Türkiye AB İşbirliği Protokolü", müktesebat uyumu konusunda teknik konuları kapsamakta ve AB üyelik sürecinde iki ülkenin işbirliği yapmasını öngörmektedir. İşbirliği protokolü esas olarak şunları içermektedir:

- AB konusunda işbirliği yapılarak müktesebat uyumu konusunda yapılabileceklerin belirlenmesi;
- AB uyum çalışmalarında AB Bakanlığı ile KKTC AB Koordinasyon Merkezi arasında tecrübe ve çalışmaların paylaşılması;
- Sözkonusu kurumlar arasında eğitim desteği sağlanması ve uzmanların değişimine yönelik programlar hazırlanması;
- Eğitim desteği ile AB uyum konularında kurumsal kapasite oluşturulması, mevzuat hazırlanması ve etki analizi çalışmalarının yapılması.

Mevcut ekonomik yapısı değerlendirildiğinde, KKTC'nin yeni bir ekonomik vizyona ihtiyacı ortaya çıkıyor. Bu vizyon, Kıbrıs sorununun çözümü ve AB üyeliği ile beraber yüksek rekabet gücüne ulaşmış, sürdürülebilir bir ekonomik yapının oluşturulmasını hedeflemelidir. Bu hedefe ulaşmak için bazı temel politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bu politikalar şöyle sıralanabilir:

- Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyen kamu maliye yapısının oluşturulması;
- Bütçe disiplininin sağlanması;
- Kamunun ekonomiyi düzenleyici ve denetleyici nitelikte olması;
- Serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazanması;
- Özel sektörün ve yatırımların desteklenmesi;
- İstihdamı artıracak verimli ve güçlü bir ekonomik yapının oluşturulması;
- Kanunların AB mevzuatına uyumlaştırılması;
- Üretim kapasitesinin artırılması ve fiziki altyapının geliştirilmesi.

ADA'NIN DİĞER TARAFI: KRİZDEKİ GKRY EKONOMİSİ

Kıbrıs'ta iki kesim arasındaki gelişim farklılıklarına bakıldığında, iki farklı ekonomik sistem ve kalkınma modeli olduğu göze çarpıyor. GKRY, KKTC'ye göre hem toprak, hem de nüfus üstünlüğüne sahiptir. GKRY ekonomisi, üretim alanında özel sektörün baskın olduğu piyasa yönelimli bir ekonomidir. Ayrıca GKRY'nin ekonomik hedefleri arasında makro ekonomik istikrar için gerekli koşulların sağlanması; sosyo-ekonomik kalitenin yükseltilmesi ve sürdürülebilir kalkınma aracılığıyla yeni bir girişimcilik ikliminin yaratılması yer almaktadır. AB üyeliği bu bağlamda GKRY'nin daha da gelişmesine katkı sağlamış ve ekonomik olarak KKTC'nin önünde yer almasına neden olmuştur. GKRY yabancı yatırımlar açısından da cazip bir konuma sahiptir. Jeo-ekonomik öneminin yanında, GKRY'nin demokratik yapısı; serbest piyasa ekonomisi; stratejik konumu; modern bankacılık hizmetleri; ve uygun vergi rejimi, GKRY ile iş ortaklarını kapsayan doğrudan yabancı yatırımların çekici hale getirilmesinin başlıca etkenleridir.

1978-1999 yılları arasında GKRY ve AB arasında toplam 4 mali işbirliği protokolü imzalandı. Bu protokoller kapsamında AB'nin GKRY'ye toplam 210 milyon avro yardım sağlaması öngörüldü. Bu yardımların 152 milyon avroluk bölümü kredilere; 51 milyon avroluk bölümü hibelere ve 7 milyon avroluk bölümü de risk sermayesine ayrılmıştır. 2000 yılından sonra ise "Katılım Öncesi Mali Yardım" kapsamında, 2004 yılına kadar geçen sürede 57 milyon avro mali yardım sağlanması planlandı.⁷

⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/cyprus_en.htm

Avrupa Yatırım Bankası tarafından da GKRY'ye 2002-2006 yılları arasında 950 milyon avro sağlanmıştır.⁸

AB üyeliği hedefi doğrultusunda GKRY, 1990'lı yılların başından itibaren birçok parasal ve mali reform gerçekleştirdi. AB'nin en küçük ekonomilerinden olmasına rağmen GKRY, 2000 yılından itibaren Avrupa ortalamasının üzerinde bir büyüme kaydetti. 2004 yılında AB'ye üye olduktan sonra 1 Ocak 2008'de Avro alanına dâhil olarak, ortak para birimini kullanmaya başladı. GKRY, AB üyeliğinin getirdiği bir takım avantajlar ve mali yardımlarla ekonomisini modernize ederek, Doğu Akdeniz bölgesinde önemli bir ticaret merkezi haline geldi. GKRY ekonomisinde en büyük payı turizm, inşaat ve mali hizmetler sektörleri almaktadır. Ancak başta Yunanistan olmak üzere, AB'de yaşanan ekonomik krizin etkileri 2009 yılından itibaren GKRY'ye de sıçradı.

Tablo 1: GKRY Makroekonomik Göstergeler								
Göstergeler		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Reel Büyüme Hızı (% değişim)		3,9	4,1	5,1	3,6	-1,6	1,1	0,4
GSYİH (Milyon \$)		16.997,8	18.435,7	21.841,8	25.321,5	23.542,6	23.132,4	24.689,6
Enflasyon Oranı (%)		2,3	2,9	4,6	5,05	-0,31	1,9	1,2
Kişi Başı GSYİH (Cari Fiyatlarla, ABD \$)		22.431	23.864	27.860	31.928	29.428	28.779	30.670
Devlet Bütçe Dengesi / GSYİH (%)		-2,4	-1,2	-3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3
Kamu Borcu Stoku / GSYİH (%)		108,2	102,7	95,5	86,6	99,7	104,3	114,5
İthalat (Milyon)		5.069,1	5.513,5	6.353,4	7.366,6	5.691,8	6.517,4	6.310,5
İhracat (Milyon €)		1.228,7	1.111,7	1.082,7	1.190,4	970,5	1.136,8	1.403,4
Dış Ticaret Dengesi (Fazla + / Açık -)		-3.840,3	-4.401,7	-5.270,8	-6.176,3	-4.721,3	-5.380,6	-4.906,5
Toplam İstihdam		1.465,2	1.490,9	1.539,3	1.572,1	1.566,5	1.563,6	1.570,6
İşsiz Nüfusu		157.839	166.708	156.226	150.038	210.059	274.101	339.306
Kaynaklar:		<i>World Bank</i>						
		<i>Central Bank of Cyprus</i>						
		<i>Republic of Cyprus Statistical Service</i>						

GKRY'nin makroekonomik verilerine bakıldığında, son dönemde yaşadığı borç krizine kadar sürede KKTC'ye göre refah düzeyi oldukça yüksek iken, 2009'da yüzde 1,9 daralma kaydetti. Önümüzdeki yılların da GKRY'de pek parlak geçmeyeceği tahmin edilmekte. Nitekim, Avrupa Komisyonu'nun ekonomik tahmin verilerine göre GKRY'de 2012'de yüzde 2,3 daralma; 2013'te yüzde 3,5; 2014'te ise yüzde 1,3 daralma öngörülüyor.

⁸ European Investment Bank Annual Report 2006.

Genel olarak incelendiğinde, GKRY'nin ekonomik krizinin altında yatan başlıca sebepler arasında kontrolsüz büyüyen ve yabancı yatırımları çekmeyi hedefleyen bankacılık sektörü yer alıyor. Bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar aynı zamanda zayıf risk değerlendirmesi ve yönetimi neticesinde daha da derinleşti ve GKRY'nin en büyük bankaları sermaye yetersizliğinin de getirdiği ciddi borç krizine girdiler.

Esasen Avrupa Komisyonu Haziran 2011'de GKRY'yi, giderek kötüleşen makroekonomik koşulları nedeniyle uyarılmış, bununla ilgili olarak ülkeye özgü tavsiyeleri içeren raporlarında ülkenin bankacılık alanındaki problemlerinin yanı sıra makroekonomik dengesizliklere ilişkin uyarılar ve politika önerilerinde bulunmuştu. Kasım 2011'de ise, bu sorunlar çözülmediği takdirde ülkeye koşullu bir mali yardım programının uygulanmasının kaçınılmaz olacağını öngörmüştü.

Nitekim GKRY, 25 Haziran 2012 tarihinde içinde bulunduğu ekonomik krizden çıkabilmek için AB'nin destek mekanizmasına başvurarak, alacağı mali desteğe karşılık başta merkez bankası olmak üzere tüm finansal kurumlarını AB denetimine açmayı kabul etti. Böylelikle GKRY, aynı zamanda içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle başvurduğu AB destek mekanizmasının denetimi altında, AB Dönem Başkanlığı'nı devralan ilk AB üyesi olarak da tarihe geçmiş oldu.

Yaşanan borç krizi nedeniyle 2012'de yüzde 12 olan işsizlik oranının, bu yılsonunda yüzde 17'lere tırmanacağına dair endişeler bulunuyor. Avrupa ekonomik krizi ve borç krizi GKRY'de özellikle bankacılık sektörünü etkiledi. Bu sektör denetim ve risk yönetimindeki yetersizlikler nedeniyle emlak piyasasının aşırı düzeyde gelişmesini karşılayamadı. Bununla birlikte bankacılık sektörünün sınırsız şekilde Yunanistan ve diğer sınır ötesi bölgelerdeki finansal piyasalara açılması da, o bölgelerdeki krizlerin GKRY'yi doğrudan etkilemesine neden oldu.

Öte yandan, GKRY'nin kamu finansmanı da son yıllarda giderek kötüleşti. Ülkenin artan kamu borcu, AB Maastricht kriterinin sınır düzeyi olan yüzde 60'ın oldukça üzerindedir. Bu durumu dikkate alan uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları, 2011 yılında GKRY'nin derecesini düşürdü ve 2012 yılında ülkeyi 'junk' yani en düşük ve yatırım yapılamaz seviyeye (çöp seviyesi) indirdi. Piyasalardan fon bulmakta zorlanan GKRY, kurtarma planının finansmanında başarısız oldu. Böylelikle, finans sektöründe başlayan kriz tüm ekonomiyi sararak ekonomi durma noktasına getirdi.

Bunu takiben 2013 yılının başında iflasın eşiğine gelen iki büyük bankasının devlet desteği istemesi üzerine GKRY, AB'ye mali yardım başvurusu yaptı. Uzun süren görüşmelerden sonra 24 Mart'ta toplanan Avro Grubu, GKRY ile 9 milyar avro değerinde "Kurtarma Paketi" üzerine anlaşmaya vardı. IMF'nin de bu kapsamda 1 milyar avro sağlaması öngörülüyor. Toplam sağlanacak 10 milyar avro yardım, GKRY'nin milli gelirinin yaklaşık yüzde 50'sine karşılık geliyor. Bankacılık sisteminin küçülmesi ve temizlenmesi öngörülen anlaşmaya göre, *Laiki Bank*'ın öncelikli olarak "iyi banka" ve "kötü banka" olarak ikiye bölünmesi ve 100 bin avro'nun altındaki mevduatlarının *Bank of Cyprus*'a aktarılması; 100 bin avronun üzerindeki mevduattan ise, yüzde 40'a varan oranda vergi alınması öngörüldü.

AB'nin GKRY'ye sunduğu kurtarma paketinin kamu ve özel sektör iş modelleri üzerinde değişim için fırsat yaratacağı düşünülse de, üretime dayalı olmayan, sadece hizmetler ve turizme bağlı bir ekonominin şoklara açık olacağı bir gerçektir. Bu şartlar altında GKRY ekonomisine tekrar canlılık kazandırabilmesi için, kamu sektörünün yeniden düzenlenmesi ve bu sektörde kesintiye gidilmesi

gerekiyor. Bu kapsamda başta Kıbrıs Havayolları, elektrik kurumu, telekomünikasyon kamu destek kuruluşları ve limanlar olmak üzere kamunun özelleştirilmesi de gündemde.

Diğer yandan, Doğu Akdeniz bölgesinde ve Ada'nın çevresinde bulunan doğal gaz kaynaklarının çıkarılması ve kullanılması, GKRY tarafından ekonomisinin canlandırılmasında önemli bir unsur olarak görülse de, mevcut ekonomik koşullar altında bunun maliyeti oldukça yüksek olacaktır. Diğer yandan, GKRY'nin doğalgaz sıvılaştırma terminali kurulumuna alternatif olarak, Doğu Akdeniz'deki doğalgazın boru hattıyla Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya taşınması, uluslararası örgütlerin ve yabancı hükümetlerin ilgisini çekiyor. Ancak GKRY, artan baskılara karşın terminali inşaa projelerine devam etme politikası izlemeye devam ediyor.

Bu bağlamda GKRY, uluslararası güçlerin yaşanan ekonomik kriz ve yeni yeni şekillenen ekonomik koşullar altında Türkiye ile işbirliği seçeneğini ortaya attıklarını ve GKRY'yi buna zorladıkları görüşünü savunuyor. Mevcut durumda GKRY, doğalgazın Avrupa'ya Türkiye üzerinden taşınmasının avantajlı görünmediğini iddia etse de, uzun vadede bu yolun Kıbrıs sorununun çözülmesi olasılığı başta olmak üzere, tüm taraflara birçok ekonomik katkı sağlayacağı umut ediliyor. Unutulmamalıdır ki Kıbrıs adası, adada yaşayan her iki topluma aittir ve bu alanda her iki taraf da bir çözüm bulmakla yükümlüdür.

ORTAK ÇÖZÜM: UZLAŞI VE GÜÇBİRLİĞİ

KKTC ekonomisi küresel kriz ve AB borç krizinden etkilenmeden istikrarlı bir şekilde işlemeye devam etse de, KKTC'nin hak ettiği ekonomik gelişmişlik seviyesine çıkabilmesi için, KKTC halkına uygulanan, ekonomik ve siyasi ambargonun son bulması gerekiyor. Bu noktada KKTC, AB ülkeleriyle ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi yönünde tüm fırsatları değerlendirmelidir. Aynı zamanda, AB standartlarında üreten, gelirini adil paylaşan bir ekonomik yapıya ulaşmalı; insan haklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, bilgi toplumuna erişebilmesini ve toplum yaşamında kalitenin yükseltilmesini benimseyen bir devlet yapısını oluşturmalıdır.

Avrupa Komisyonu'nun Ekonomik ve Mali İşlerden Sorumlu Üyesi Olli Rehn'in de ifade ettiği gibi kurtarma planı uygulanan GKRY'nin sorun yaşayan ekonomisinin güçlendirilmesi için Adanın birleşmesi gerekmektedir. Rehn'e göre olası bir birleşme sadece ekonomiyi güçlendirmekle kalmayacak aynı zamanda sosyal gelişmeye de katkı sağlayacaktır.⁹ Bu bağlamda, AB başta olmak üzere ulusal ve uluslararası taraflar, Kıbrıs sorununu çözmek için uzlaşi kültürünü esas almalı ve çözüm yönündeki dinamiklerin güçlenmesi için gayret göstermelidir. GKRY'de yaşanan ekonomik kriz Adanın birleşmesi ve KKTC'nin de AB'de yer alması için bir fırsat olabilir. Ancak ekonomik olarak yaşanan zorlukların, GKRY'de Türklere karşı olan tepkiyi daha da artırdığını gözlemliyoruz. Bu noktada, Adanın geleceği açısından AB düzeyinde işbirliği ve izolasyonların kaldırılmasının önemi bir kez daha ortaya çıkıyor.

2014 yılı, Kıbrıs adasının bölünmesinin 40. yılı olacak. 'Yeşil Hat'tın iki yanında yaşayan gençlerin, birleşik bir Kıbrıs'ın varlığına dair hiçbir anısı yok. Bu durum elbette ki Kıbrıs sorununun çözümünü

⁹ <http://euobserver.com/political/120066>

daha da zorlaştırıyor. GKRY'nin yeni Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis'in bu fırsatı elinden kaırması halinde GKRY, on yıllarca sürececek bir ekonomik belirsizliğe sürüklenecektir.

Bu durumdan hareketle, GKRY'de yaşanan ekonomik sorun, Kıbrıs sorununun çözümlmesine ve kalıcı bir barışın sağlanmasına yönelik kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak değerlendirmeli ve bu yönde çalışmalıdır. KKTC'nin uluslararası toplumda tanınması ambargo ve izolasyonların kaldırılması halinde, KKTC ile GKRY ekonomilerinin yapacağı güç birliği ile GKRY ekonomisi de canlanacak ve güçlenecektir. Ekonomik istikrarın sağlanması adada siyasi çözümün sağlanmasına da kapı açacaktır. GKRY'ye Avro Alanı'ndan çıkarılmayarak mali destek sağlanması ile dayanışma örneği gösteren AB'nin aynı özeni, Adayı bir bütün olarak görerek, KKTC için de göstermesini ümit ediyoruz. Bu hem AB'nin, hem de adadaki iki toplumun menfaatinidir.

